

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

*ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal*

2026-YIL
IYUN/6-SON, IV-QISM

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 - Texnika fanlari

08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

Google
Scholar

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

OpenAIRE

ISSN: 3060-463X

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, iyun.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afrovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

EPOKSID-DIAN VA FENOLFORMALDEGID GIBRID BOG'LOVCHISI ASOSIDA YUQORI YEYILISH VA KORROZIYABARDOSH ANTIFRIKSION QOPLAMALAR YARATISH	10
Bakirov Lutfillo Yuldoshaliyevich	
O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIKNI BOSHQARISH VA TARTIBGA SOLISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI.....	16
Mamayusupova Dilovarxon, Maxmudaliyeva Manzuraxon, Toyirjonov Shokirjon	
FRANSUZ, RUS VA O'ZBEK TILLARI SPORT TURIZMI TERMINLARINING LEKSIK-SEMANTIK VA LINGVOMADANIY TADQIQI.....	20
Ma'rupova Gulnoz	
МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ХРАНЕНИЯ ПЛОДОВ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....	24
Muratov Abdulaziz Uktamovich	
DIGITAL TRANSFORMATION AND EMERGING TRENDS IN INFORMATION TECHNOLOGY.....	29
Daminova Barno, Esmurodova Zarnigor, Boltayev Javohir, Kuziboyeva Lobar	
FRANSUZ, RUS VA O'ZBEK TILLARI SPORT TURIZMI TERMINLARINING LEKSIK-SEMANTIK VA LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI.....	34
Ma'rupova Gulnoz Umarjonovna	
MINTAQA IQTISODIY O'SISHIDA XIZMATLAR SOHASI TARKIBIY O'ZGARISHLARINING STATISTIK TAHLILI: XORAZM VILOYATI MISOLIDA	38
Raximov Alisher Ibragimovich	
KREDIT SKORINGIDA XULQ-ATVOR OMILLARINI BAHOLASH: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY QO'LLANILISHI	45
BekmurodovAbbos Amiriddinovich	
ECONOMETRIC INVESTIGATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION ACTIVITIES IN KARAKALPAKSTAN REPUBLIC.....	49
Makhambetova Uringul Reimbaevna	
GETEROKOMPOZIT POLIMER QOPLAMALAR SIRTINING SHAKLLANISHI VA ULARNING PAXTA TOLALARI SIFATIGA TA'SIRINI TADQIQ ETISH	55
Bakirov Lutfillo Yuldoshaliyevich	
GRADIENT BOOSTING (XGBOOST) VA TEGISHLILIK FUNKSIYALARIGA TAYANGAN STATISTIK KLASSIFIKATSIYA USULINING SOLISHTIRMA BAHOLANISHI	62
Ergasheva Ma'mura Gayratovna	
QURILISH SOHASIDA KICHIK VA YIRIK BIZNES SUBYEKTLARI INTEGRATSIYASI SAMARADORLIGINI EKONOMETRIK BAHOLASH.....	69
Axmedova Nilufar Shuxratovna	
LARAVEL PLATFORMASIDA NEYROTARMOQLARNI QO'LLASH ORQALI FOYDALANUVCHI XATTI-HARAKATLARINI BASHORAT QILISH VA TAVSIYA TIZIMLARINI YARATISH	74
Jo'rayev To'xtasin, Abdusattarov Odiljon, Boymatov Mexrojiddin, Maxkamov A'zimjon, Nabijonov Abduqodir	
BEHIND THE 30% TARGET: A CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR WOMEN'S ACADEMIC LEADERSHIP IN UZBEK UNIVERSITIES	82
Farida Nishanova	
QURILISH SANOATIDA TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLAR VA AMALIY YONDASHUVLAR	87
Abdullayev Axror Jaxbarovich	
BALIQCILIKDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING OBYEKTIV ZARURIYATI	92
Iskandar Yunusov	

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI KREDITLASHDAGI BANK KREDIT RISKLARINI PASAYTIRISH YO'LLARI.....	98
Toymuxamedov Ibrohim Rixsiboyevich	
KO'P KVARTIRALI UY-JOY FONDINI BOSHQARISHDA PROFESSIONAL XIZMAT KO'RSATISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING TASHKILY-IQTISODIY MEKANIZMLARI	108
Rahimov Qodir Ergashevich	
НИЗКОУГЛЕРОДНАЯ ЭНЕРГЕТИКА КАК НАПРАВЛЕНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА	115
Расулкулов Жамшидбек Акрамкулович	
ERKIN IQTISODIY ZONALARNING MOHIYATI VA ULARNING PRINSIPLARI	124
Ubaydullayev Muxammadjon, Akbarov Diyorbek	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA MEHMONXONA XIZMATLARINI AVTOMATLASHTIRISHNING IQTISODIY AFZALLIKLARI.....	128
Raxmonova Nigina Anvarovna	
EMPLOYEE WELL-BEING IN POST-REFORM UZBEKISTAN: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW AND RESEARCH AGENDA	132
Farida Nishanova	
TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI MOLIYALASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH MEKANIZMLARI.....	137
Inobatov Abror Boshlarovich	
REAL SEKTORNING INSTITUTSIONAL TARKIBI VA TRANSFORMATSIYA TENDENSIYALARI.....	144
Isroilova Muhabbat Rustamjon qizi	
ОБЕСПЕЧЕНИЕ РОСТА ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ (НА ПРИМЕРЕ ФИРМЕННЫХ МАГАЗИНОВ «SAG EXPRESS»)	151
Мусаева Шоира Азимовна	
O'ZBEKISTONDA YALPI ICHKI MAHSULOT DINAMIKASINING ICHKI ISTE'MOLGA TA'SIRI	161
Djumayev Zayniddin Axmedovich	
O'ZBEKISTON TASHQI IQTISODIY FAOLIYATIDA KICHIK BIZNES O'RNINI OSHIRISHNING STATISTIK USULLARDAGI TAHLILI.....	166
Yadgarova Nigora Rixsulla qizi	
KATTA HAJMDAGI MA'LUMOTLARNI REAL VAQT REJIMIDA VIZUALIZATSIYA QILISH UCHUN ADAPTIVE M4 GEOMETRIK-PERSEPTUAL AGREGATSIYA ALGORITMI.....	170
Nuraliyev Faxriddin, Hotamov Farhod, Muxamedjonova Zuxra	
АЛГОРИТМ ОПТИМИЗАЦИИ ПРОПУСКНОЙ СПОСОБНОСТИ В РАЗВЕТВЛЁННЫХ ПАССИВНЫХ ОПТИЧЕСКИХ СЕТЯХ (PON).....	175
Киямов Рахматулло Рузиевич	
MARKETING KOMMUNIKATSIYALARI ORQALI HUDUDLARNING INVESTITSION SALOHİYATINI RIVOJLANTIRISH.....	180
Xolmurotova Diyoraxon, Xoliyorova Shoxista	
OZIQ-OVQAT XAVSIZLIGINI TA'MINLASHDA DAVLAT STRATEGIK ZAXIRALARINING O'RNINI	184
Bazarov Nazirjon, Normurodov Alibek	
O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH VA UNI BARTARAF ETISHDA TADBIRKORLIKNING ROLI: IQTISODIY TAHLIL VA TENDENSIYALAR.....	190
Uzakov Sh. Sh.	
MINTAQADA TABIIY KAPITALNI JAMG'ARISHNING TASHKILY-IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH (XORAZM VILOYATI MISOLIDA).....	196
Raximov Faxriddin Shavkatovich	
СОВРЕМЕННЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ УГРОЗЫ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ И ПРИЧИНЫ ИХ ВОЗНИКНОВЕНИЯ	201
Петр Ким	

УЧЁТ ВЫБЫТИЯ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ФИНАНСОВЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ОРГАНИЗАЦИИ.....	207
Туракулов Шахриёр, Пашаходжаева Дилдора HUDUDIY IQTISODIY O'SISH DRAYVERLARINI KO'P OMILLI REGRESSION TAHLIL ASOSIDA MIQDORIY BAHOLASH (BUXORO VILOYATI TUMANLARI MISOLIDA).....	213
Ergashev Sherali Erali o'g'li NOAN'ANAVIY PUL-KREDIT SIYOSATI INSTRUMENTLARINING MAKROIQTISODIY KO'RSATKICHLARGA QISQA MUDDATLI TA'SIRINI EMPIRIK BAHOLASH	217
Djumonov Dilshod Safaroliyevich O'ZBEKISTONDA YALPI ICHKI MAHSULOT DINAMIKASINING ICHKI ISTE'MOLGA TA'SIRI	222
Djumayev Zayniddin Axmedovich JIZZAX VILOYATI KICHIK BIZNES TIZIMINING EMPIRIK MA'LUMOTLAR BAZASI VA TAVSIFIY STATISTIK TAHLILI	227
Atamuratova Gulrux Muzafarovna KIMYO SANOATI KORXONALARIDA DIVERSIFIKATSIYA SAMARADORLIGINI INTEGRAL BAHOLASH VA 2032-YILGACHA PROGNOZLASH.....	232
Razikov Otabek Rustamovich ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ РАЗВОЛОКНЕНИЯ ПУТАНКИ	240
Одилхонова Нафиса, Атаханов Авазбек SOLIQ BOSHQARMALARIDA AGILE MENEJMENT TAMOYILLARIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARINING EMPIRIK-STATISTIK TAHLILI	247
Sayfiyev Jasur Ravshanovich O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA DAVLAT XARIDLARI TIZIMIDA RAQOBAT MUHITI VA SHAFFOFLIKNI TA'MINLASHNING MOLIYAVIY-IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	253
Rizoqulova Elnora Otabek qizi YOSHLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING MINTAQAVIY OMILLARI.....	260
Ergashev Erkin Iroqovich QULOQ CHANOG'I VA YUZ YON TASVIRI ASOSIDA SHAXSNI IDENTIFIKATSIYALASH.....	264
Mamatov Narzillo, Samijonov Abdurashid, Abdullaeva Barno, Usarov Jurabek ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ РОТОРНО-УПРАВЛЯЕМЫХ СИСТЕМ (РУС) И ВИНТОВЫХ ЗАБОЙНЫХ ДВИГАТЕЛЕЙ (ВЗД) ПРИ БУРЕНИИ НЕФТЯНЫХ И ГАЗОВЫХ	271
Жахонгир Эркин угли Абдиганиев, Шерали Халлокович Умедов KO'KRAK BEZI SARATONINING MOLEKULYAR SUBTIPLARINI PROGNOZ QILISHDA MULTIPARAMETRIK MRT VA SUN'IY INTELLEKT MODELLARINING INTEGRATSIYASI	282
Sulaymanov Dilshod, Alikariyev Isroiljon ERKIN IQTISODIY HUDUDLAR VA KICHIK SANOAT ZONALARINI TASHKIL ETISH HAMDA TAKOMILLASHTIRISH ("URGUT" ERKIN IQTISODIY ZONASI MISOLIDA)	288
Yazdanov Mirjaxon G'ayrat o'g'li IQLIM O'ZGARISHLARINING HUDUD BARQAROR RIVOJLANISHIGA TA'SIRINI BAHOLASH REYTINGI: NAZARIY-USLUBIY YONDASHUV	294
Madenova Elmira Nizamatdinovna TIJORAT BANKLARI FOYDASINI SOLIQQA TORTISHNING NAZARIY JIHATLARI	300
Turanov M. Sh. BELAZ YUK MASHINALARINING SHARLI O'Q DETALLARDAGI KUCHLANISH KONSENTRATSIYASINING TAHLILI VA MUSTANKAMLIKKA TA'SIRI.....	306
Yusupov Abdulaziz, Pushanov Akbar, Jo'raqulov Ixtiyor, Jaxonov Shoxrux ОЧИСТИТЕЛЬНАЯ СЕКЦИЯ ХЛОПКООЧИСТИТЕЛЬНОГО АГРЕГАТА С НАКЛОННЫМИ КОЛКАМИ НА КОЛКОВЫХ БАРАБАНАХ.....	311
Эргашев Рахимжон, Мавлянов Айбек, Росулов Рузимурод SUV-SUV TIZIMIDA ISSIQLIK ALMASHINISH JARAYONINI JADALLASHTIRISH	316
Karabayev Asatilla, Yo'lliyev Shukurali, Abduqayumov Jamoliddin	

HUDUDLARDA AGROTURISTIK SALOHİYATNI BAHOLASH USLUBI	323
Qodirov Azizjon, Rustamov Adhamjon, Jumayeva Ozoda	
ROI-WEIGHTED PRIMARY FRAME FILTERING FOR EFFICIENT DEEP VIDEO SURVEILLANCE	329
Shohruh Begmatov, Mukhriddin Arabboev, Akhram Nishanov	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MINTAQAVIY RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHDA SUN'YI INTELLEKTDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	340
Sharipova Munojot Murodullayevna	
ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ДОХОДОВ И РАСХОДОВ ПО ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ	348
Баходиров Азизжон Баходирович, Пашаходжаева Дилдора Джабборхоновна	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA XARAJATLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.....	353
Isomuxamedov Akbarjon Bahodir o'g'li	
BUYUK BRITANIYADA BILVOSITA SOLIQLAR TIZIMINING EVOLYUTSIYASI	359
Malika Sharipova Maxmudjon qizi	
ТЕМИР YO'L TRANSPORTI RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASHNING BESH BOSQICHLI REYTING SHKALASI: METODOLOGIK ASOSLAR VA AMALIY TATBIQ ("O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI" AJ MISOLIDA)	367
Fayzullayev Javlonbek Sultonovich	
«ВОЗНИКНОВЕНИЕ И РАЗВИТИЕ КОНЦЕПЦИИ ЦИРКУЛЯРНОЙ ЭКОНОМИКИ В МИРОВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МЫСЛИ»	372
Ким Т.В.	
XUSUSIY UNIVERSITETLARNI IQTISODIY QO'LLAB-QUVVATLASHNING ICHKI MANBALARI: BALANS TARKIBI VA AKTIVLARNI KAPITALLASHTIRISH TAHLILI	378
Rahimov Sardor Uralovich	
ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ В ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ	383
Кадыров Арслан, Пашаходжаева Дилдора	
RAQAMLI BANK ISHI: ZAMONAVIY TENDENSIYALAR, INNOVATSIYALAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI (O'ZBEKISTON MISOLIDA).....	388
Shokirov Sardor Inotdullo o'g'li	
O'ZBEKISTONDA MULTIMODAL TRANSPORT-LOGISTIKA INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISHGA INVESTITSIYALARNI JALB ETISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	393
Malikova Shoira Baxtiyorovna	
BUXORO VILOYATI OZIQ-OVQAT SANOATINI SIRKULAR IQTISODIYOT ASOSIDA RIVOJLANTIRISH ...	398
Kudratov Muhammad Rustamovich	
TIBBIY XIZMATLAR BOZORINING TASHKILYI VA INSTITUTSIONAL TUZILMASI	402
Abdumalikov Shoxjahan Jaloliddin o'g'li	
BIZNES TAHLILIDA KATTA MA'LUMOTLAR VA SUN'YI INTELLEKTDAN FOYDALANISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	407
Umarov Abbos Nuriddin o'g'li	
MINTAQQA SANOATINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI VA IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI.....	414
Oramov Jahongir, Muxitdinov Xudayar	
POSE-AWARE FACE SELECTION FOR IMPROVING FACE IDENTIFICATION RELIABILITY	419
Shohruh Begmatov	
O'ZBEKISTONDA EKSPORT UCHUN MEVA-SABZAVOT YETISHTIRISH VA UNI SUG'URTALASHNI DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLASH.....	433
Kalenov K.T.	
INNOVATSION MOLIVAVIY INSTRUMENTLARDAN FOYDALANISH ORQALI SUG'URTA FAOLIYATINING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH.....	438
Ergashev Olim Kenjayevich	

CUSTOMS PROCEDURES AND TRADE FACILITATION CHALLENGES IN UZBEKISTAN'S CROSS-BORDER TRADE: A POLICY REVIEW.....	444
Khanifakhon Solikhova	
SOLIQ BOSHQARMALARIDA AGILE MENEJMENT TAMOYILLARIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARINING EMPIRIK-STATISTIK TAHLILI	449
Sayfiyev Jasur Ravshanovich	
THE DIGITAL GASTRONOME: HOW TECHNOLOGY CONNECTS TOURISTS, RESTAURANTS, AND THE TECH EMPIRE.....	455
Freshta Qayoumy	
ВОЗНИКНОВЕНИЕ И РАЗВИТИЕ КОНЦЕПЦИИ ЦИРКУЛЯРНОЙ ЭКОНОМИКИ В МИРОВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МЫСЛИ.....	462
Т.В. Ким	
OLIY TA'LIM MUASSASALARINI STRATEGIK BOSHQARISHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI: SUN'IY INTELLEKT, BIG DATA, LEARNING ANALYTICS VA DATA- DRIVEN GOVERNANCE.....	468
O'ktamova Durдона Baxtiyor qizi	
XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLAR MOLIYAVIY RESURSLARINING IQTISODIY MOHIYATI VA NAZARIY ASOSLARI	474
Tagriyeva Farida Abdukarimovna	
O'ZBEKISTONDA MOSH EKSPORTINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH: RCA INDEKSI, QO'SHILGAN QIYMAT VA EKSPORT ZANJIRI TAHLILI.....	479
Islamova Malika Ilyos qizi, Muhammad Ali Hakimovich Saidov	
ФИНТЕХ-РЕШЕНИЯ ДЛЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА: ЦИФРОВЫЕ ПЛАТЕЖИ, КРАУДФАНДИНГ И ДОСТУП К КАПИТАЛУ	485
Ли Д. Э.	
KATTA HAJMDAGI MA'LUMOTLAR TO'PLAMIDA ANOMALIYALARNI ANIQLASH UCHUN K-MEANS VA DBSCAN ALGORITMLARINING NAZARIY OPTIMALLASHUV MODELLARI.....	489
Jo'rayev Sherali Umarjonovich	
SUG'URTA KOMPANIYALARINING MOLIYAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA RAQAMLI TEKNOLOGIYALAR O'RNI.....	497
Puotr Kim	
ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ СВАРКИ МАГНИЕВЫХ СПЛАВОВ	503
Эрматов Зиядулла, Садуллаева Бувалма	
ZINGIBER OFFICINALE ROSC. IN VITRO MADANIYATIDA MIKRORIZOMOGENEZ VA KALLUS REGENERATSIYASINI NANOSTRUKTURALI ELITSITORLASH VA VAQTINCHALIK IMMERSION TIZIMLARI (TIS) YORDAMIDA JADALLASHTIRISHNING MOLEKULAR-GENETIK VA FIZIOLOGIK ASOSLARI	508
Shamsiddinova Shahrizoda	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA B2B MODELIDAGI BIZNES JARAYONLARINI OPTIMALLASHTIRISH: KIMYO SANOATI MISOLIDA TAHLIL	513
Xaydarova Kamola Axinjanovna	
TIJORAT BANKLARI AKTIVLARI PORTFELI SAMARADORLIGINI TA'MINLASHNING ILMIY- METODOLOGIK ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH	518
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich	

TIJORAT BANKLARI AKTIVLARI PORTFELI SAMARADORLIGINI TA'MINLASHNING ILMIIY-METODOLOGIK ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Xojiyev Jaxongir Dushabayevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Moliya va moliyaviy texnologiyalar kafedrasida dotsenti

E-mail: xojiyevjaxongir1@gmail.com

ORCID 0000-0003-3253-2119

Annotatsiya. Maqolada tijorat banklari aktivlarining samaradorlik ko'rsatkichlari dinamikasi hamda ularning milliy iqtisodiyot barqarorligi va bank tizimi raqobatbardoshligiga ta'siri kompleks tahlil qilingan. Shuningdek, aktivlar portfeli samaradorligini oshirishga to'sqinlik qilayotgan mavjud muammolar tizimli ravishda baholanib, ularning kelib chiqish sabablari ilmiy jihatdan asoslangan. Tadqiqot natijalari asosida tijorat banklari aktivlarini samarali boshqarish, risklarni optimallashtirish, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish hamda zamonaviy moliyaviy texnologiyalar va iqtisodiy-matematik yondashuvlardan keng foydalanishga qaratilgan mualliflik taklif va tavsiyalari ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, aktivlar samaradorligi, bank aktivlari, aktivlar portfeli, aktivlarni boshqarish, aktivlar sifati, moliyaviy barqarorlik, kapital yetarliligi, kredit portfeli, depozitlar, foizli va foizsiz daromadlar, bank marjasi, raqamli transformatsiya, risklarni boshqarish, bank faoliyati samaradorligi.

Аннотация. В статье проведён комплексный анализ динамики показателей эффективности активов коммерческих банков, а также их влияния на устойчивость национальной экономики и конкурентоспособность банковской системы. Кроме того, системно оценены существующие проблемы, препятствующие повышению эффективности портфеля активов, и научно обоснованы причины их возникновения. На основе результатов исследования разработаны авторские предложения и рекомендации, направленные на эффективное управление активами коммерческих банков, оптимизацию рисков, повышение эффективности использования ресурсов, а также широкое применение современных финансовых технологий и экономико-математических подходов.

Ключевые слова: коммерческие банки, эффективность активов, банковские активы, портфель активов, управление активами, качество активов, финансовая устойчивость, достаточность капитала, кредитный портфель, депозиты, процентные и непроцентные доходы, банковская маржа, цифровая трансформация, управление рисками, эффективность банковской деятельности.

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the dynamics of commercial banks' asset efficiency indicators and their impact on the stability of the national economy and the competitiveness of the banking system. It also systematically evaluates the existing problems hindering the improvement of asset portfolio efficiency and scientifically substantiates the causes of their emergence. Based on the research findings, the author develops recommendations and proposals aimed at improving the effective management of commercial bank assets, optimizing risks, enhancing resource utilization efficiency, and expanding the application of modern financial technologies and economic-mathematical approaches.

Keywords: commercial banks, asset efficiency, bank assets, asset portfolio, asset management, asset quality, financial stability, capital adequacy, loan portfolio, deposits, interest and non-interest income, bank margin, digital transformation, risk management, banking performance efficiency.

KIRISH

Milliy va xalqaro moliya bozorlarida raqobat muhitining tobora kuchayib borishi tijorat banklari faoliyatida yuzaga kelayotgan o'zgarishlarni chuqur va har tomonlama tahlil qilishni taqozo etmoqda. Bu esa boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonida ishonchli tahliliy ma'lumotlar hamda ilmiy asoslangan baholash usullaridan samarali foydalanishni talab etadi. Zamonaviy sharoitda bank menejmenti oldida bank faoliyatining barcha yo'nalishlari bo'yicha rivojlanish tendensiyalarini kompleks baholash, ularning natijadorligi va barqarorligini

muntazam monitoring qilib borish muhim vazifa hisoblanadi. Bunday baholash jarayonida bank faoliyatining moliyaviy natijalari, aktivlar sifati, likvidlik, daromadlilik, kapital yetariligi va resurslardan foydalanish samaradorligini aks ettiruvchi turli guruhdagi samaradorlik ko'rsatkichlaridan keng foydalaniladi.

Fikrimizcha, tijorat banklari aktivlarining samaradorlik ko'rsatkichlarini shakllantirish va ularning rivojlanish qonuniyatlarini tadqiq etish, shuningdek, mazkur ko'rsatkichlarni ilmiy jihatdan tizimlashtirish va umumlashtirish bugungi kunda dolzarb ilmiy-amaliy vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki aktivlar samaradorligini baholash banklar faoliyatining natijadorligi, moliyaviy barqarorligi va raqobatbardoshligini oshirishda muhim mezon sifatida namoyon bo'ladi.

Birinchidan, tijorat banklari faoliyatida aktivlar samaradorligi ko'rsatkichlari aktivlar hajmi, tarkibi va sifatida yuz berayotgan miqdoriy hamda sifat o'zgarishlarini kompleks aks ettiradi. Mazkur ko'rsatkichlarning tahlili bank aktivlarining joriy holati, rivojlanish tendensiyalari va istiqboldagi o'zgarishlarini xolis baholash imkonini beradi. Shu asosda bank rahbariyati tomonidan aktivlar portfelini shakllantirish va optimallashtirish, risklarni boshqarish, resurslarni samarali taqsimlash hamda aktivlarni boshqarishning strategik va taktik qarorlari ilmiy asoslangan holda qabul qilinadi.

Ikkinchidan, tijorat banklari aktivlari samaradorligi ko'rsatkichlari bank-moliya tizimi faoliyati ustidan tartibga solish, monitoring qilish va nazoratni amalga oshiruvchi vakolatli organlar hamda yuqori turuvchi kredit-moliya institutlari uchun muhim axborot manbai hisoblanadi. Mazkur ko'rsatkichlar asosida banklar faoliyatining moliyaviy barqarorligi, aktivlar sifati, likvidlik darajasi, daromadlilik va risk darajasi kompleks baholanadi. Bu esa nazorat funksiyalarini samarali amalga oshirish, bank tizimida ehtimoliy xavf-xatarlarni o'z vaqtida aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zarur tahliliy axborot bazasini shakllantiradi.

Uchinchidan, tijorat banklari aktivlari samaradorligi ko'rsatkichlari bank tizimining investitsiyaviy salohiyati va investitsiyaviy jozibadorligini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi. Aktivlar sifati, daromadlilik, likvidlik va kapital yetariligi kabi moliyaviy ko'rsatkichlarning yaxshilanishi banklarning xalqaro moliya bozorlaridagi ishonchlilikini oshiradi hamda xalqaro moliyaviy institutlar, xorijiy investorlar va donor tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirish uchun qulay shart-sharoit yaratadi. Natijada xalqaro moliyaviy institutlarning kredit liniyalari va investitsiya resurslarini samarali jalb etish hamda ulardan maqsadli foydalanish imkoniyatlari kengayadi, bu esa bank tizimining barqaror rivojlanishiga va milliy iqtisodiyotni moliyaviy qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Miqdoriy ko'rsatkichlar bank aktivlarining tarkibiy o'zgarishlarini miqdoriy jihatdan ifodalaydi. Mazkur ko'rsatkichlardan aktivlarning mutlaq miqdorlarining o'zgarishini tahlil qilishda foydalaniladi.

Mamlakatimiz bank tizimini isloh qilish strategiyasida banklar moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va ularning raqobatbardoshligini oshirish ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilangan. Xususan, mazkur strategiyada kredit portfeli sifati va tavakkalchiliklarni boshqarish tizimini takomillashtirish, kreditlash hajmlarining barqaror va muvozanatli o'sishini ta'minlash, makroiqtisodiy barqarorlikka asoslangan siyosatni izchil amalga oshirish, korporativ boshqaruvni xalqaro standartlar asosida rivojlantirish, ilg'or xorijiy tajribaga ega menejerlarni jalb etish hamda moliyaviy tavakkalchiliklarni baholash va monitoring qilishda zamonaviy raqamli va texnologik yechimlarni keng joriy etish orqali bank tizimining moliyaviy barqarorligini ta'minlash asosiy strategik yo'nalishlar sifatida e'tirof etilgan [1].

Bank aktivlari samaradorligining sifat ko'rsatkichlari aktivlar faoliyati natijalariga ichki va tashqi omillarning ta'sirini kompleks tavsiflaydi hamda miqdoriy ko'rsatkichlarda yuz berayotgan ijobiy yoki salbiy o'zgarishlarning iqtisodiy mazmunini ochib beradi. Ushbu ko'rsatkichlar orqali aktivlar tarkibi, sifati, daromadlilik, likvidligi va risk darajasidagi o'zgarishlarni har tomonlama baholash imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, sifat ko'rsatkichlari miqdoriy ko'rsatkichlarning o'zaro funksional bog'liqligi va mutanosibligini ifodalab, bank aktivlaridan foydalanish samaradorligini kompleks baholash hamda boshqaruv qarorlarining asoslanganligini ta'minlashda muhim analitik mezon vazifasini bajaradi.

Tijorat banklari amaliyotida aktivlar samaradorligini baholashda qiyosiy ko'rsatkichlar muhim tahliliy vosita hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkichlar aktiv operatsiyalari bilan bog'liq moliyaviy natijalarni muayyan vaqt oralig'ida, shuningdek, jami aktivlar, aktivlar portfelining tarkibiy qismlari yoki boshqa bazaviy ko'rsatkichlarga nisbatan taqqoslash imkonini beradi. Qiyosiy tahlil orqali aktivlardan foydalanish darajasi, ularning daromadlilik, likvidligi, sifati va resurslardan foydalanish samaradorligi baholanadi hamda aktivlar tarkibidagi o'zgarishlar, rivojlanish tendensiyalari va mavjud rezervlar aniqlanadi. Bu esa aktivlar portfelini optimal shakllantirish va samarali boshqarishga qaratilgan ilmiy asoslangan boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun muhim axborot bazasini yaratadi.

Milliy va xalqaro moliya bozorlarida integratsiyalashuv jarayonlarining jadallashuvi tijorat banklari aktivlari samaradorligini baholashda zamonaviy integral ko'rsatkichlarni shakllantirish va takomillashtirish zaruratini kuchaytirmoqda. Bunday ko'rsatkichlar aktivlar samaradorligiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarni o'zaro bog'liqlikda hamda kompleks tarzda baholash imkonini beradi. Shu bilan birga, integral ko'rsatkichlar aktivlar

sifati, daromadliligi, likvidligi, risk darajasi va resurslardan foydalanish samaradorligi kabi muhim mezonlarni yagona baholash tizimiga birlashtirish orqali bank faoliyatining umumiy natijadorligini xolis baholashga xizmat qiladi. Bu esa aktivlar portfelini samarali boshqarish, strategik rejalashtirish va ilmiy asoslangan boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun muhim analitik asos yaratadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

So'nggi yillarda koeffitsiyent usuli yordamida risk va noaniqlik sharoitlarida bank faoliyati moliyaviy natijalariga boshqaruv ta'sirini aniqlash va qator boshqaruv qarorlari samaradorligini baholash talab etiladi. Ta'kidlash joizki, ayrim iqtisodchi olimlar risk va beqarorlik sharoitida nisbiy ko'rsatkichlarni afzal biladi.

J.K. Van Xorn va J.M. Vaxovich fikriga ko'ra, rentabellik ko'rsatkichlari yakuniy natijalarni foydadan ko'ra to'laroq tavsiflaydi. Chunki ularning hajmi kiritilgan kapital yoki iste'mol qilingan resurslar bilan samaraning nisbatini aks ettiradi. Ular tashkilot faoliyatini baholash uchun ham, investitsiya siyosati vositasi sifatida ham foydalaniladi. Rentabellik iqtisodiy toifa, baholash natijaviy ko'rsatkichi va turli moliyalashtirish manbasi sifatida namoyon bo'ladi. Natijaviy ko'rsatkich sifatida u mavjud resurslardan foydalanish samaradorligini tavsiflaydi, biznes yuritish samaradorligini va faoliyat hajmining o'sishini (pasayishini) aks ettiradi [2].

Masalan, O.N. Yefimova, A.D. Sheremet «rentabellik», «daromadlilik», «samaradorlik», «foydalilik» tushunchalarini bir-biridan ajratmaydi va ulardan sinonim sifatida foydalanadi [3]. Valeriy va Vitaliy Kovalevlar foydalilikni biznesning «foйда qilish», ya'ni moliyaviy natija — biznes muvaffaqiyatining dalolati hosil qilish imkoniyati va qobiliyati sifatida tavsiflaydi [4].

Yuqoridagi iqtisodchilarning fikrlarini tahlil qilgan holda ta'kidlash mumkinki, tijorat banklari faoliyati natijaviyligiga baho berishning asosiy ko'rsatkichlaridan biri rentabellik ko'rsatkichi hisoblanadi. Rentabellik — tijorat banklari foydalilik darajasini tavsiflaydi. Odatda uning bir necha turlari hisob-kitob qilinadi.

Tijorat banklari rentabelligi darajasini tahlil qilish keng o'rganilgan mavzulardan biri hisoblanadi. Ushbu mavzu qanchalik chuqur o'rganilsa, shuncha amaliyotda qo'llash mumkin bo'lgan foydali takliflar vujudga kelmoqda. Shu nuqtai nazardan bank aktivlari daromadliligini tahlil qilish usullarini tadqiq etish dolzarb mavzu hisoblanadi.

Rentabellik va foyda ko'rsatkichlarini tahlil qilishda ularga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan barcha omillarni aniqlash, bu omillarning samaradorlikning umumlashtiruvchi ko'rsatkichlariga ta'sirini hisoblash uslubiyotini tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'z navbatida, sarroflik idoralari ushbu to'plangan pul mablag'larini boshqa shaxslarga qarzga berish va olish amaliyotlarini ham boshlashdi. Asta-sekin turli xildagi ssudalarni berish va pul mablag'larini jalb qilish hisobidan sarroflik ishi kengayib, kreditlar beruvchi, omonatlarni qabul qiluvchi va hisob-kitob operatsiyalarini amalga oshiruvchi banklar paydo bo'la boshladi. Moliyaviy munosabatlarning bu tartibda rivojlanishi hozirgi banklarning aktiv amaliyotlari shakllanishiga asos soldi [5].

Kreditning samaradorligi masalasi xorijlik iqtisodchi olimlar tomonidan ilmiy asosda tadqiq qilingan va tegishli ilmiy-nazariy xulosalar shakllantirilgan. Professor O.I. Lavrushinning fikriga ko'ra, kreditning samaradorligini tavsiflovchi ko'rsatkichlar tizimi mavjud bo'lib, ular orasida muammoli kreditlar va kreditlarning daromadliligini tavsiflovchi ko'rsatkichlar muhim o'rin egallaydi [6].

Professor N.E. Soklinskayaning xulosasiga ko'ra, risklarni diqqat bilan kuzatish, sifatli kredit yig'ma jildini shakllantirish, kreditlash jarayonini boshqarish uchun yaxshi ma'lumotlar bazasiga ega bo'lish kreditning sifat mazmunini ta'minlashning asosiy jihatlari hisoblanadi [7].

Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki ekspertlarining tavsiyasiga ko'ra, tijorat banklari kredit portfelining sifatini ta'minlashda kreditlardan ko'rilgan zararlarni qoplashga mo'ljallangan zaxira ajratmalarining me'yoriy darajalarini ta'minlash va kreditlardan olinadigan foizli daromadlarning barqarorligiga erishish muhim ahamiyat kasb etadi [8].

Taniqli iqtisodchi olimlarning yuqorida qayd etilgan ilmiy-nazariy qarashlaridan xulosa qilish mumkinki, tijorat banklari aktivlarining samaradorligini ta'minlashda kredit riskining past va barqaror darajasini ta'minlash hamda kreditlardan olinadigan foizli daromadlarning barqarorligiga erishish muhim ahamiyat kasb etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolani tayyorlash jarayonida O'zbekiston Respublikasining bank-moliya sohasini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy hujjatlari, mahalliy va xorijiy iqtisodchi olimlarning mavzuga oid ilmiy ishlari, xalqaro moliyaviy tashkilotlar hisobotlari hamda rasmiy internet manbalari ma'lumotlaridan foydalanildi. Tadqiqot doirasida iqtisodchi olimlarning ilmiy-nazariy yondashuvlari qiyosiy va tanqidiy tahlil qilinib, ularning ilmiy xulosalari umumlashtirildi. Shuningdek, tadqiqot maqsadiga erishish uchun tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, ilmiy abstraksiya,

mantiqiy mushohada, sintez va umumlashtirish, iqtisodiy-statistik tahlil hamda iqtisodiy jarayonlarni kompleks baholash usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tijorat banklari faoliyatini transformatsiyalash sharoitida ularning barqaror va samarali faoliyat yuritishi bank tizimining iqtisodiy hamda ijtimoiy muhitda yuz berayotgan o'zgarishlarga tezkor moslasha olishi, moliyaviy barqarorligini ta'minlashi va raqobatbardoshligini oshirishi bilan bevosita bog'liq. Shu nuqtai nazardan, banklarda samarali va muvozanatlashgan aktivlar portfelini shakllantirishda aktiv operatsiyalari natijadorligiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarni aniqlash, ularning ta'sir darajasi va xususiyatlarini chuqur tahlil qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Chunki har bir aktiv operatsiyasining samaradorligi makroiqtisodiy muhit, bankning moliyaviy imkoniyatlari, risklarni boshqarish tizimi, korporativ boshqaruv sifati, raqamli transformatsiya jarayonlari, bozor kon'yunkturasi va mijozlar ehtiyojlari kabi ko'plab omillar ta'sirida shakllanadi.

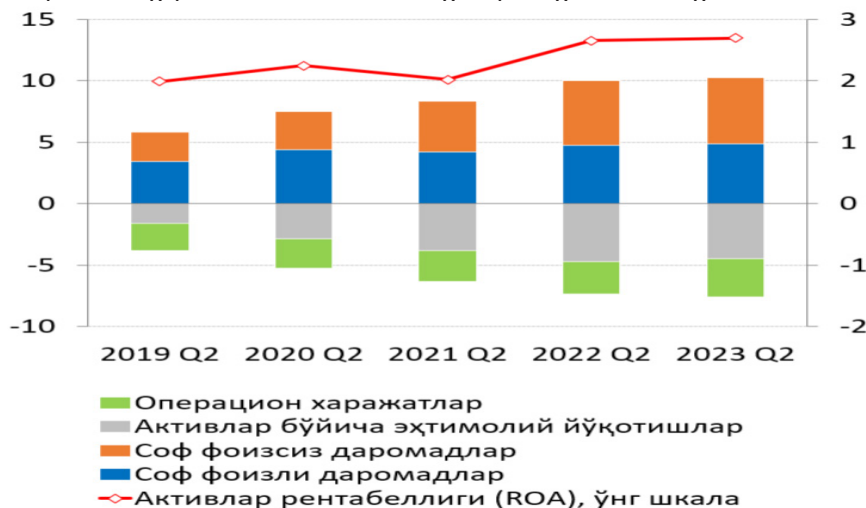
Shuningdek, tijorat banklari aktivlari samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni muntazam ravishda tadqiq etish, ularning dinamikasini baholash va prognozlash bank faoliyati samaradorligini oshirish, aktivlar portfelini optimallashtirish, moliyaviy risklarni kamaytirish hamda strategik boshqaruv qarorlarini ilmiy asoslashda muhim ahamiyatga ega. Mazkur jarayonning iqtisodiy zaruratini asoslovchi qator omillar mavjud bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

Birinchidan, yuqori daromad keltiruvchi aktivlar yuqori risk darajasiga ega bo'ladi. Bank tomonidan amalga oshirilgan har bir aktiv operatsiyasi mijozlar faoliyatidagi o'zgarishlar ta'sirida sifat darajasini shakllantirib boradi.

Ikkinchidan, bank qonunchiligidagi va moliya bozorida o'zgarishlar bank tomonidan ishlab chiqilgan rivojlantirish strategiyasini joriy etish imkoniyatlarini pasaytirish ehtimolini oshiradi. Bunday holatda bank rahbariyatiga ichki va tashqi omillar o'zgarishi bo'yicha muntazam ravishda axborot taqdim etib borish zarur.

Uchinchidan, bank infratuzilmasini kengaytirish, yangi bank mahsulotlarini joriy etishdan avval chuqur asoslangan omilli tahlil o'tkazish talab etiladi. Bunday tahlil bankni yirik moliyaviy yo'qotishlardan saqlaydi. Tadqiqotlar bugungi kunda ayrim tijorat banklarida aktivlar samaradorligiga omillar ta'sirini kompleks baholash borasida quyidagi muammolar mavjudligini ko'rsatmoqda.

Jahon moliya bozorida yuzaga kelgan qat'iylashuv sharoitlari tufayli tijorat banklari tomonidan tashqi mablag'larni jalb etish xarajatlari ortdi. Buning hisobiga banklarning tashqi mablag'larni jalb etish sur'ati sekinlashib, norezidentlar oldidagi majburiyatlari kamayib bormoqda. Bundan tashqari, tijorat banklarining norezidentlar oldidagi majburiyatlari hajmining pasayishiga o'tgan yilda joylashtirilgan norezident mablag'larining 1,2 mlrd dollarga kamayishi ham sabab bo'lgan. Natijada, joriy yil 1 iyul holatiga tijorat banklarining yalpi tashqi majburiyatlarining yillik o'sish sur'atlari o'tgan yilning mos davriga nisbatan 16 foiz bandga pasaydi (1-rasm).

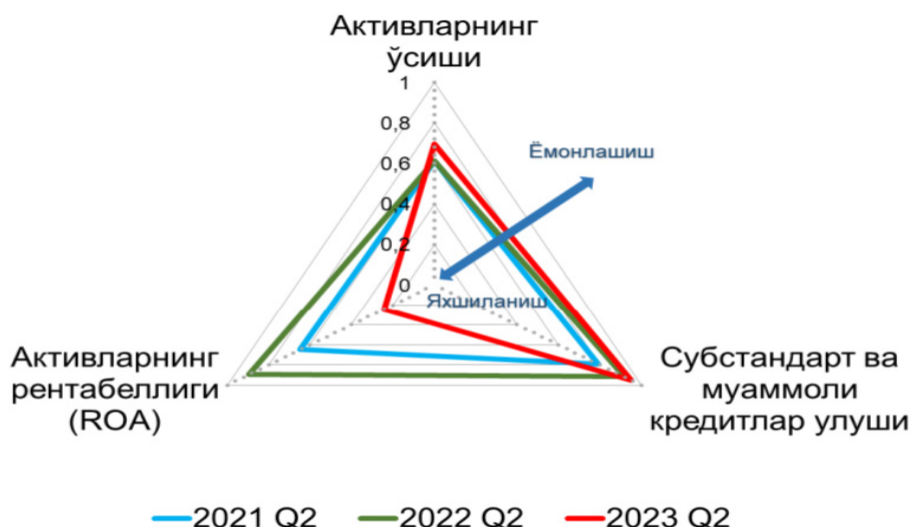
1-rasm. Bank tizimida aktivlar rentabelligi (ROA) ko'rsatkichining dekompozitsiyasi¹, %

Tijorat banklari aktivlari rentabelligi shakllanishida sof foizli daromadlar hissasi barqaror ravishda yuqori bo'lib kelmoqda. Xususan, 2023-yil 1-iyul holatiga ushbu ko'rsatkichning jami aktivlardagi ulushi 4,8 foizni tashkil etdi. Shuningdek, bank aktivlari rentabelligining shakllanishida banklarning sof foizsiz daromadlari 5,4 foiz bandga oshiruvchi omil bo'ldi. Umuman olganda, sof foizli va foizsiz daromadlarning oshganligi, aktivlar

1 Markaziy bank sayti ma'lumotlari asosida tuzildi

bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlar uchun yaratilgan zaxiralarning kamayganligi banklarning yuqori operatsion xarajatlarini qoplashga imkon berdi.

Natijada, aktivlar rentabelligi ko'rsatkichi deyarli o'zgarishsiz shakllandi. Sof barqaror moliyalashtirish me'yori koeffitsiyentida (NSFR) pasayish kuzatildi. 2023-yilning 1-iyul holatiga ushbu ko'rsatkich 2022-yilning mos davriga nisbatan 6 foiz bandga kamaydi va 110 foizni tashkil etdi. Ushbu holat bank tizimining uzoq muddatli aktivlarni barqaror manbalar hisobidan moliyalashtirish imkoniyati biroz pasayganligini ko'rsatdi. Barcha banklarning 25 va 75 persentil chegaralari bo'yicha NSFR ko'rsatkichi tahlil qilinda, bank tizimi hamda TAMB uchun sof barqaror moliyalashtirish me'yori koeffitsiyentlari quyi 25 persentil chegaraga yaqin shakllanganligini ko'rish mumkin (2-rasm).

2-rasm. Tijorat banklari moliyaviy barqarorlik holati²

Bank tizimida moliyaviy barqarorlik holati xaritasida aktivlar o'sishining sekinlashishi va to'lovlari 31 kundan ortiq muddatga kechikkan aktivlar hajmining ortishi bilan bog'liq xatarlar biroz ortganligini ko'rish mumkin. Xususan, 2023-yilning dastlabki yarim yilligida bank aktivlarining o'sish sur'ati 2022-yilning mos davriga nisbatan 8 foiz bandga pasaygan. Shuningdek, substandart va undan quyi tasniflangan muammoli kreditlar ulushi 2023-yilning I yarim yilligi yakuni bo'yicha o'tgan yilning mos davriga nisbatan 2 foiz bandga oshgan.

Milliy tijorat banklari faoliyatida aktivlar, ularning tarkibi, sifati, daromadliligi, likvidligi va ularning dinamikasini o'rganib borish katta ahamiyatga ega. Bank aktivlari tarkibi deyilganda balans yakuniga ko'ra har xil sifatdagi aktivlar salmog'i tushunilib, bankning aktiv va majburiyatlarini risk, daromadlilik va likvidlikka ta'siri nuqtai nazaridan taqqoslama tahlil qilish maqsadga muvofiq bo'ladi (3-rasm).

3-rasm. Mamlakat bank tizimi bardoshlilik holati³

2 Марказий банк сайти маълумотлари асосида тузилди
3 Марказий банк сайти маълумотлари асосида тузилди

Bank sektori bo'yicha kapital monandligi va likvidlilik ko'rsatkichlarida kuzatilgan pasayish tendensiyalari bank tizimining turli ehtimoliy shoklar ta'sirida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatarlarga bardoshlilik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. 2023-yilning 1-iyul holatiga regulyativ kapitalning monandlik koeffitsiyenti o'tgan yilning mos davriga nisbatan 0,6 foiz bandga kamaygan. Shuningdek, banklarning likvidlilik holatini aks ettiruvchi likvidlilikni qoplash va sof barqaror moliyalashtirish koeffitsiyentlari ko'rsatkichlari pasaydi.

Bugungi kunda respublikamiz banklarida jismoniy shaxslarni kreditlash hajmi tez sur'atlarda oshib bormoqda. Bu holatning asosiy sabablari chakana kreditlash taomillarining nisbatan soddaligi va yuqori qiymatga ega ekanligi bilan izohlanadi. Shu bois ko'pchilik banklar, ayniqsa, xususiy banklar aholining daromadli qatlami joylashgan hududlarda tezkor xizmat ko'rsatish infratuzilmasini tashkil etish orqali raqobatda ustunlikka erishmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bank aktivlarining diversifikatsiyalanganlik darajasi aktivlar portfelini samarali boshqarishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Aktivlarni oqilona diversifikatsiyalash bank faoliyatida risklarning konsentratsiyasini kamaytirish, aktivlar tarkibining muvozanatligini ta'minlash hamda daromadlilik va likvidlik o'rtasida optimal nisbatni shakllantirish imkonini beradi. Xususan, tijorat banklarida aktivlar portfelini diversifikatsiya qilish kredit, valyuta va likvidlik risklarini pasaytirish, xorijiy valyutalar va bank kartalari bilan bog'liq operatsiyalar hamda boshqa zamonaviy bank xizmatlari ko'lamini kengaytirish orqali foizli va foizsiz daromadlar tarkibini takomillashtirish, innovatsion kredit mahsulotlari va moliyalashtirish shakllarini amaliyotga joriy etish, shuningdek, jalb qilingan resurslarni yuqori daromad keltiruvchi va maqbul risk darajasiga ega aktivlarga samarali joylashtirish imkoniyatini yaratadi.

Shu bilan birga, tijorat banklarida aktivlarni samarali boshqarish strategiyasini ishlab chiqish va uning ijrosini tizimli nazorat qilish bankning korporativ boshqaruv tizimi samaradorligiga bevosita bog'liq. Bu jarayonda bank kengashining strategik boshqaruvdagi rolini kuchaytirish, aktivlarni joylashtirish bo'yicha qaror qabul qilish mexanizmlarini xalqaro korporativ boshqaruv standartlari asosida takomillashtirish, riskka asoslangan boshqaruv yondashuvlarini keng joriy etish hamda resurslardan samarali foydalanishni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur vazifalarning samarali amalga oshirilishi tijorat banklarida korporativ boshqaruv tamoyillarini keng tatbiq etish, menejment sifatini oshirish va zamonaviy risk-menejment hamda raqamli boshqaruv texnologiyalarini joriy etish orqali ta'minlanadi. Natijada banklarning moliyaviy barqarorligi, raqobatbardoshligi va aktivlar portfelining samaradorligi sezilarli darajada oshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi "2020–2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida" PF-5992-son Farmoni. <https://lex.uz/docs/-4811025>
2. Jeyms K. Van Xorn, Jon M. Vaxovich. Osnovy finansovogo menedjmenta: [per. s angl.] – M.: Vilyams, 2016. – 1232 s.
3. Yefimova O.V. Finansovyy analiz: 4-ye izd., pererab. i dop. – M.: Izd-vo «Buxgalterskiy uchets», 2002. – 528 s.
4. Kovalev V., Kovalev V. Korporativnyye finansy i uchets. Ponyatiya, algoritmy, pokazateli. Uchebnoye posobiye. – M.: PROSPEKT, 2015. – 1006 s.
5. Tashmatov Sh.X. O'zbekistonda bank tizimining shakllanishi va rivojlanishi. Doktorlik dissertatsiyasi. – T., 2006. (16-bet).
6. Lavrushin O.I. Bankovskoye delo: sovremennaya sistema kreditovaniya: Finansovaya akademiya pri Pravitelstve RF. – 4-ye izd., stereotip. – M.: KNORUS, 2008. – S. 36–37.
7. Sokolinskaya N.E. Problemy menedjmenta kreditnogo portfelya v sovremennykh usloviyakh // Bankovskoye delo. – Moskva, 1999. – № 9. – S. 18–19.
8. www.worldbank.org rasmiy internet sayti ma'lumotlari.

muhandislik

& iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100